

ÇƏRKƏZ NƏSİRLİNİN hekayələri TARİXİN daşıyıcılarıdır

Çerköz Nəsirlinin yeni bir kitabı çapdan çıxıb. "Köç gedəndən sonra" adlanan kitab yazıçının oxucuları ilə üçüncü görüşüdür. Onun həyat və yaradıcılığına nəzər yetirdikdə göz önündə mücərrəd bir şəxsiyyət obrazı formalaşır. Dünya ədəbi mühitində belə bir fikir hakimdir ki, hər hansı bir yazıçının həyat və yaradıcılığı bir-birini tamamlamalıdır. Yazıçı öz həyatında baş ver-

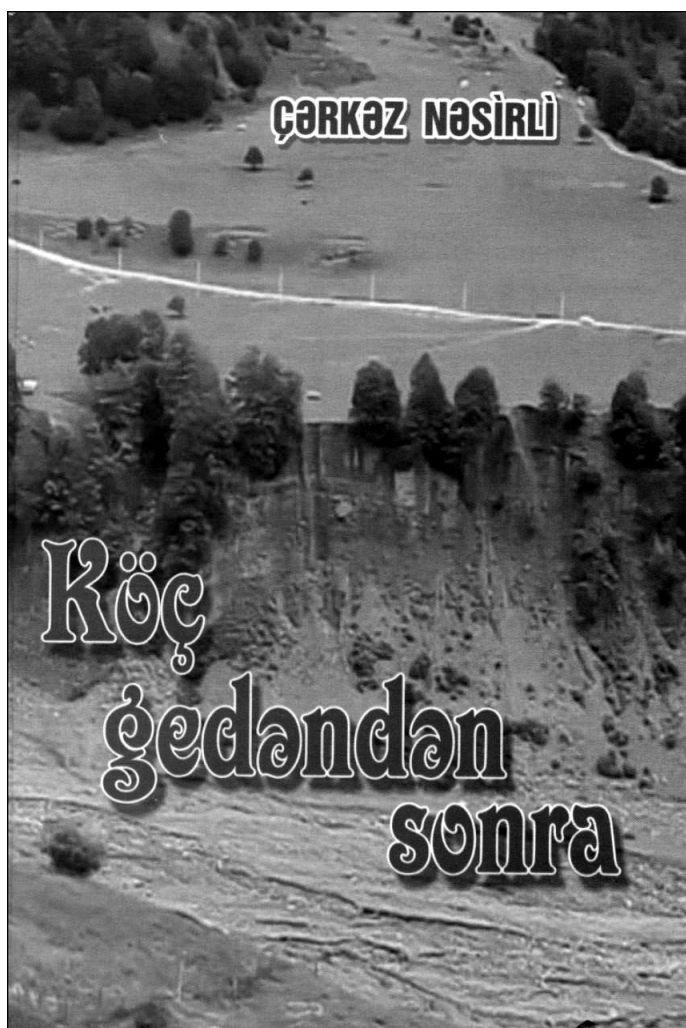
məyən hadisələri də qələmə ala bilər. Amma bu halda o hadisələr baş verən dövrü və mühiti mükəmməl öyrənməlidir. Ən yaxşı halda isə yaşadığı, şahidi olduğu hadisələri qələmə alarsa bu, daha uğurlu alınır. Çünki hər kəsə özünün yaşadığı hiss və həyəcanı, yaşam duyğularını qələmə almaq daha asandır. Amma bütün bunları Çerköz Nəsirli üçün demək, sadəcə mümkündür. Çünki o, uzun müddət yazıçılıq istedadının gözünü basıb, Tanrının ona əvəzsiz pay olaraq verdiyi bu fitri istedadı içində boğub və mənalı həyatının böyük bir hissəsini elə yaradıcılığa yaxın, bəlkə də qohum olan başqa

bir sahəyə həsr edib. Erkən yaşlarından həm də musiqi duyumu olan Çerköz Nəsirli valideynlərinin dəstəyi ilə musiqi, mədəniyyət sahəsinə qədəm qoyub. Burada o, təhsil aldığı və işlədiyi dövrdə nə qədər mənalı günlər keçirsə də ondan da çox çətin və dözülməz hadisələrlə qarşılaşıb. Hələ uşaq musiqi məktəbində təhsil aldığı dövr

yaşadığı doğma rayonda musiqi məktəbi açılarsa da uzun müddət yerli kadrlar olmadığından tez-tez boşluqlar görün Çerköz Nəsirli hələ o vaxt bir musiqi müəllimi olacağına qərar verir və axıracan da həmin qəti qərarının üstündə duraraq, nəinki musiqi müəllimi olur, hətta bir neçə ildən sonra musiqi məktəbinə rəhbərlik etməyə başlayır. Çox keçmir ki, onun yetişdirdiyi yerli musiqi müəllimlərinin sayı əllini keçir. Bununla da doğma rayonda musiqi müəllimi ixtisasına olan ehtiyac sırf yerli kadrlar hesabına doldurulur.

Onun güclü iradəsi ilə uzun müddət doğma rayonda musiqi məktəbinə rəhbərlik etməsi nəticəsində istiqamətləndirilən və hazırladığı kadrların səsi çox keçmir ki, qonşu rayonlardan gəlir. Bununla yanaşı Çerköz Nəsirli erməni və qeyri millətlərdən olan musiqi müəllimlərini doğma rayondan sıxışdırıb çıxarmayıb, qalib işləmələrinə şərait yaradıb və onların vasitəsi ilə yerli kadrlar hazırlamaqla, sadəcə onları əvəzləyib. Bax, Vətənə əsl xidmət budur! Bunu yalnız uzaqgörən, müdrik insanlar hə-

yata keçirə bilər. Yaradıcılığa gəlinə, onu demək mümkündür ki, rayonda çıxan "Kənd həyatı" qəzetində arasına çıxışlar etsə də bədii yaradıcılıqla geniş məşğul olmayıb. Ona görə də Çerköz Nəsirlinin köhnə bədii yazıları ilə tanışlığımız yoxdur. O, deyəsən elə, sözün əsil mənasında müdrik ya-

şında Tanrının ona verdiyi fitri istedadın ipini buraxıb. Bu, sözün əsl mənasında alqışlanmalıdır. Çünki indi o, hər hansı bir çılğınlıqdan, emosiyalardan kənar, bəlkə də nəsihət xarakterli, ən azından içindən nəşə götürüləsi mümkün olan bədii nümunələr ortaya qoya bilər. Elə araya-ərsəyə gətirdiyi hekayələrə nəzər saldıqda düzgün mülahizə yürütdüyümüzün qənaətindəyik.

"Köç gedəndən sonra" kitabı Çərkəz Nəsirlinin oxucuları ilə növbəti görüşüdür. Müəllifin son illərdə qələmə aldığı həyatın ayrı-ayrı sahələrini doğru-dürüst işıqlandıran hekayələri bu kitabına daxil edilmişdir.

Hekayələrdə gənclərin milli vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunmasına geniş meydan verilmiş, onların düzlük, haqq-ədalət uğrunda apardıqları mübarizə öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda uzun illər içərisində yaşadığımız Sovet cəmiyyətinin eybəcərlikləri fonunda riyakar siyasətin nəticələrindən bəhrələnən ermənilərin törətdikləri fitnə-fəsadlara da kifayət qədər yer ayrılmışdır. Çirkabda böyüyüb artan parazitlər kimi, Sovet cəmiyyətinin iflasına uğradığı, yəni çürüdüüyü bir dövrdə baş qaldıran ermənilər, hansı ki, zaman-zaman qoltuğumuza sığınıb, süfrələrimizin bərəkətindən bolluca yeyərək özlərini "dost" kimi göstərüb, sonra da yaranmış şəraitdən istifadə edərək bizə qənim kəsilən, erməni xislətinin mahiyyətini bir anın içində aləmə faş edən nakəslərin kimliyini, törətdikləri əməlləri Çərkəz Nəsirli boş-boşuna bədii nümunələrdə əks etdirməyib. Bu bədii nümunələr gələcəyə, tariximizin qan yaddaşına hesablanıb.

Elə bu səbəbdəndir ki, Çərkəz Nəsirlinin hekayələrinin böyük əksəriyyəti, sanki tarixin daşyıcılarıdır. "Tarixini unudan xalq nə vaxtsa onu bir də yaşamağa məhkumdur" nə vaxtsa, kimsə tərəfindən dahiyənə deyilmiş bu müdrik kəlam elə bil ki, onun hekayələrinin epigrafıdır. Sanki, hekayələrin içindən hayqıra-hayqıra bir yazıçı obrazı boylanır: O, yana-yana, içi göynəyə-göynəyə həmvətənlilərinə söyləyir ki, yaşadığımız məşəqqətləri, ermənilər tərəfdən başımıza gətirilən müsibətləri unutmaq olmaz. Bizim unutmazlığımız həmin hadisələrin bir də nə vaxtsa ayaq tutub taleyimizə, həyatımıza yeriməsi deməkdir, necə ki, bir neçə dəfə artıq belə olub.

Bununla belə, çox incə və maraqlı məqam da

diqqəti özünə cəlb edir. Çərkəz Nəsirli əsərlərində kütləni qisasçılığa səsləmir, sadəcə başımıza gətirilən müsibətlərdən nəticə çıxartmağa, bundan sonra başqa millətlərlə münasibətdə ehtiyatlı davranmağa, ayıq-sayıq olmağa səsləyir. Bu, müdrik bir insanın övladlarına, yaxınlarına, doğma xalqına olan sevgidən, məhəbbətdən, təsəvvürlükdən irəli gəlir.

Çərkəz Nəsirlinin hekayələrini səciyyələndirməzdən öncə bir maraqlı məqamı xüsusilə qeyd etmək lazımdır. O, bəzən təsvir etdiyi hadisələrin axınını istiqamətləndirmir, bu axına düşərək gedir. Özü də elə ülvə hisslərə qapılaraq gedir ki, sözə qayğı, dilin ahəng qanununa tabeçilik nəinki qorunmur, hətta arxa plana ötürülür. Hadisənin nəqli ədəbi dillə deyil, daha çox danışq dilə tərzində həyata keçirilir. Yazıçı hekayə janrının maneələri bəzən bolluca yararlanaraq bunu elə tərzdə tamamlayır ki, nə axıcılıq, nə bədii təsvir öz gücünü zəiflətmir. Hətta müxtəlif təbəqələr arasında qurulan incə dialoqlar "diz-dizə oturaraq" müstəvisində orijinal bir formanın qatı fonunu göz önündə təbii canlandırır bilir. Yazıçının dilinin şirinliyi bir də ondadır ki, o, ədəbi dilə yaxınlığı ilə seçilən, bölgə xarakterli sözlərdən bol-bol istifadə edir.

"Köç gedəndən sonra" hekayəsində qələmə alınan hadisə olmuş əhvalatdır, Arazqırağı kəndlərin, demək olar ki, hamısı üçün xarakterikdir. Burada hadisə yenə də qonşular arasında baş verir, amma hər iki sahildə yaşayan dili bir, dini bir azərbaycanlılar arasında yaşanan əhvalat heç də xoş əhval yaratmır. Arazın şimal sahilində yaşayanlar köçəri, elat həyatı yaşayırlar, yəni yazda təsərrüfatlarını götürüb yaylaqlara qalxır, payızda geri qayıdırlar. Amma aranda, daimi yurd yerlərində də qalanlar olur, həm kəndin müdafiəsi üçün, həm bostan-bağı suvarmağa, həm də təsərrüfatı az olan adamların yaylağa qalxması imkan xaricində olduğundan onlar da aranda qalmalı olurlar. Əsərin qəhrəmanı Salmandır. O, Nurcahanla nişanlıdır və payızda toylarının olacağı gözlənilir. Amma Nurcahan ailəsi ilə yaylağa qalxdığı halda Salman hər il kənddə qalırdısa, bu il ona da yaylağa getməyə icazə verilmişdi. Bu, onun ürəyincə olsa da aranda baş verən hadisələr Salmanı məyus edir və o, sevgilisdən ayrılmaq məcburiyyətində arana qayıdır.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, kənd bütövlükdə bir ağsaqqal sözü ilə, Məsi kişinin məsləhətiylə hərəkət edir. Sonra Arazın o tayından gələn qaçaq-quldur tərəfindən basqın olur, kənddə qalan iribuynuzlu mal-qara, o cümlədən xırda davar və evlərdən götürülmüş bəzi qiymətli əşyalar aparılır. Hadisəni eşidən kimi dərhal yaylaqdan qayıdan Salman Məsi kişinin məsləhəti ilə axtarışa yollanır. Yazıçı burada milli mentalitetimizə uyğun hərəkətlər təsvir edərək Salmanı göz önündə parladır, onu əsərin qəhrəmanına çevirir. Salmanın uzaqgörənliyi, müdrikliyi sahəsində ortaya düşə biləcək düşmənçilik aradan qaldırılır. Təsvir olunan bu və digər hadisələr yazıçının milli folklorumuzdan, o taylı-bu taylı camaatımızın yaşayış tərzindən hərtərəfli məlumatlı olmasından xəbər verir.

"Sonanın arzuları" hekayəsi məkan-insan-zaman məfhumu baxımından yazıçının diqqətçəkən əsərləri sırasından hesab oluna bilər. Belə ki, yazıçı burada ermənilərlə həmsərhəd olan bir neçə kəndi hədəfə almış, oradakı insanların sağlamlığını, qonşularla xoş münasibətlərini, vətənə, torpağa bağlılıqlarını, onun müdafiəsi uğrunda birlikdə olmalarını, hətta bir göz qırpmadan belə həyatlarından keçə bilmələrini ön plana çəkmiş, acı da olsa, sonrakı talelərinin müşahidəsini apara bilmişdir. Əsərin qəhrəmanı Ramiz kənd müəllimidir, gənkdir, amma yetkin ziyalıdır, ermənilərin məkrli hiylələrinə aldanmır, onların hiylələrini başa düşüb dərhal ifşa edə bilir, müdrik qərarlar çıxarır. Odur ki, kəndin ağsaqqallarından tutmuş cavanlarından hamı onun ətrafında toplaşır, kəndin müdafiəsini təşkil edirlər. Hətta qonşu kəndlərdən silahı olan da, olmayan da onun harayına gəlir. Döyüşlərin birində faciəli şəkildə sonuncu patronunu ürəyinə vurub həyatı ilə vidalaşan Ramiz müəllimin həyat yoldaşı Validə hadisədən kədərlənsə də sınırmır, sarsılmır. Bütün gücünü sərf edib ayaqda qalır, işləyir, məcburi köçkünlük həyatında qızı Sonanı cəmiyyət üçün faydalı bir övlad olaraq böyüdür. Sona orta məktəbi bitirən kimi imtahanlardan müvəffəqiyyətlə keçib Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə qəbul olur. Bu fakültə bir vaxtlar onun atasının və anasının oxuduğu, tanış olduqları, bir-birlərini sevərək bağlandıqları fakültəydi. Sona atasının yarımçıq qalmış ar-

zularını davam etdirmək niyyətindəydi. Bu zaman yazıçı onu Azər müəllimlə qarşılaşdırır. Bir vaxtlar atası ilə bir yerdə oxumuş Azər müəllim sonralar əlaqə saxlaya bilməsə belə dostlarının təsibini çəkdiyindən onların adlarını övladlarına qoymaqla təskinlik tapır. Sona tezliklə Azər müəllimin uşaqları; qızı Validə, oğlu Ramizlə dostlaşır, atasına olan hədsiz sevginin şahidi olur və atasının arzularını davam etdirmək istiqamətində yeni doğmalarının əhatəsində daha qətiyyətlə addımlayır.

"Sonuncu tramvay sürücüsü" adlı hekayəsi özündə dövrün hadisələrini ehtiva etmək nöqtəyi-nəzərindən çox maraqlı bir əsərdir. Müəllif kiçik hekayədə maksimum manevr etməklə həm sosializmin iyrenciklərin, həm ermənilərin fitnə-fəsadların, həm də müasir dövrümüzün müsbət və mənfi hadisələrini təsvir etməyi bacarmışdır. Heç kimə sirr deyil ki, Sovet dövründə kənddə yaşanan problemlərin biri də gənclərin şəhərə axınının qarşısının alınması idi. Odur ki, əsərin qəhrəmanı Fərhadın anası oğlunu şəhərə buraxmaq istəmir. Yalnız oxuyub geri qayıdacağına söz verdikdən sonra icazə ala bilən Fərhadın qarşılaşdığı hadisələr, doğrudan da onun geri qayıtmasına mane olur. Yalnız bircə boş yer olduğundan Fərhad tramvay sürücüsü ixtisasına yiyələnə bilir və yalnız yeganə iş yeri olan Bakıda qalıb işləyir. Elə gənc vaxtlarında ermənilərlə, onların hər bir çirkin əməlləri ilə üzleşir, amma öyilmir, sınırmır. Güclü iradə nümayiş etdirib hər bir çətinliyə qalib gəlməyi bacarır. Hekayə gözlənilməz, çox nikbin bir sonluqla bitir. Çox təəssüf ki, bütün bu mübarizələrdən sonra ölkənin baş şəhərindəki tramvay xətti bütövlükdə yad millətin fırıldaq ünsürlərindən təmizləndiyi, saflaşdırıldığı bir vaxtda şəhər rəhbərliyi tərəfdən ləğv edilir. Fərhad, sadəcə xətdə sonuncu olan tramvay sürücüsü kimi böyük bir kollektivin yaddaşına həkk olur.

Çərkəz Nəsirlinin hekayələrini səciyyələndirməyə, geniş təhlil verməyə ehtiyac yoxdur. Onların hər biri ayrı-ayrılıqda dərin məzmunlu nəsr əsərləridir. Oxumağa, bəhrələnməyə və nəticə çıxarmağa dəyər.

Əli bəy AZƏRİ,

"Qızıl qələm" Media mükafatı laureatı